

ОРГАНИЗАЦИСКИ НЕДОСТАЦИ БИВШЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ВОЈСКЕ

Мада узроци слома бивше Југословенске војске леже претежно у политичким факторима, тј. у нерешеним социјалним, националним и политичким проблемима, ипак су и у самој војсци постојали крупни организациски недостаци, који су такође, негативно утицали на њену борбену вредност, тренутно парализовали урођене позитивне ратничке особине наших народа и запретили да баце сенку на њихове светле ратне традиције.

При организацији бивше Југословенске војске није се водило довољно рачуна ни о сасвим измењеним приликама у новој држави, ни о захтевима савременог рата, а штавише нису довољно коришћена ни искуства из четворогодишњег Првог светског рата, иако је за то послератна војна литература нудила неисцрпне изворе. Због тога је организација и формација те војске још од самог почетка била стављена на погрешну основу, тако да би то, и под повољнијим условима (правилно решеним политичким, социјалним и националним проблемима), изазвало многобројне излишне жртве. Најкрупнији недостаци у организациском погледу састојали су се:

1) Неправилно обједињавање у мирно доба обласних штабова (који су имали претежно административну улогу) са оперативним штабовима.

Као што је познато, било је формирано 16 команди дивизиских области, од којих је свака имала састав: штаб, 2—4 пешадиска пука, 2 артиљериска пука или самостална дивизиона, 1 возарски ескадрон, интендантске, санитетске и ветеринарске јединице и установе — неопходне за живот људи и стоке дотичне дивизиске области.

У трушне јединице ових дивизиских области позиван је сваке године предвиђен број регрута, које је требало извезбати на основу савремених начела и искустава. Али, поред тога, у делокруг дивизиских области спадали су још и ови послови: све мобилизациске припреме, заштита границе, целокупно снабдевање артиљериским, интендантским, санитетским, ветеринарским и инжињерским потребама, евиденција и одржавање свих грађевинских објеката на дотичној дивизиској територији, обавештајна служба, војно судство на дотичној територији, итд.

За обављање свих ових, врло разгранатих послова, постојали су тако оскудни штабови да су се послови у њима обављали већином површно и непотпуно. Притом се у овим штабовима првенствено поклањала пажња административним пословима који су били у вези са материјалном одговорношћу, нешто мало мобилизациским пословима, док за обуку и тактичко вежбање трупа (старешина и војника) није преостајало довољно времена. На тај начин, тактичка страна била је сасвим занемарена, али не због неспособности органа у тим штабовима, већ због њихове потпуно погрешне организације. Што је било још горе, и сам командант дивизиске области, који је иначе био предвиђен за команданта ратне дивизије, морао се под оваквим условима потпуно посветити тим административним пословима, због чега му није преостајало времена ни за његово лично тактичко, и стручно усавршавање, а још мање за рад на усавршавању својих потчињених.

И док су у свим иностраним војскама тактичке дивизије биле издвојене из обласних војних команди, јер је према искуству таква организација била једино правилна, дотле је бивша Југословенска војска из неоправданих разлога задржала ову немогућу и скроз негативну организацију. По нашем мишљењу, ово је био један од најкрупнијих организационих недостатака, јер је због њега било просто немогуће спровести ма какву реформу у правцу подизања борбене вредности војске.

Обједињавање у мирно доба обласних армиских команди са оперативним армиским штабовима није се одражавало тако негативно као код дивизиских области на које је пао главни терет војно-обласног управљања и администрације, тако да су команде армиских области биле мање оптерећене овим пословима.

2) Погрешан развој ратне формације.

Ратна формација није била усклађена са мирнодопском, као ни са реалним материјалним и финансијским могућностима. Наиме, при новим формирањима није се водило рачуна да ли за новоформиране јединице има довољно стручних кадрова, оружја и опреме. Стало се на гледиште да је главно имати што већи број јединица и што већу војску у случају рата, а да ли ће све те многобројне ратне јединице имати потребно стручно људство, оружје и опрему, било је од другостепене важности. Из тога су произашле ове крупне негативне последице:

а) Сувише велика несразмера између људства из сталног састава и резерве у ратним јединицама, што је знатно умањивало њихову борбену вредност. Ако се притом има у виду још и недовољна извежбаност људства, као и негативне последице нерешених социјалних, политичких и националних проблема у држави, онда се лако може уочити сва штетност ове појаве.

б) Огроман број ратних јединица био је без кадровског људства, због чега су имале минималну борбену вредност.

в) Недовољно и непотпуно наоружање и опрема ратних јединица, команди и установа. Иако су се у току двадесетогодишњег мирнодопског периода прикупиле знатне количине оружја и опреме, ипак

су почетком рата недостаци у томе били још увек велики, пошто се формирање нових ратних јединица није вршило у сразмери са расположивим наоружањем и опремом. Због тога је борбена вредност оваквих јединица била врло мала, а неких и никаква.

Исто тако, ни импровизовање неких највиших ратних штабова — команди група армија — није претстављало најсрећније решење. Како су ови штабови били предвиђени да у рату руководе операцијама две или три армије, то су морали бити добро упознати са ратним планом, као и са почетним операциским плановима потчињених армија. Када је већ одлучено да је због ширине фронта у случају рата против више држава — из оперативних разлога — потребно формирати те највише ратне штабове, онда је требало да још у мирно доба постоје бар њихова језгра. Такав је случај био у оним војскама, у којима нису постојале команде армиских области (постојале су команде корпусних области), али су ипак у мирно доба постојала језгра за ове штабове (армиски инспектори — предвиђени за команданте армија — са најнужнијим штабним особљем).

Иако је тежња да се одмах у почетку рата располаже са што већом војском била правилна, ипак је требало водити више рачуна о могућностима формирања нових ратних штабова, команди и установа, односно правилним организациским мерама поправити материјално стање и ублажити несразмеру између сталног састава и резерве у ратним јединицама.

3) Несавремени начин заштите границе.

Предратни начин заштите границе био је узет из бивше Српске војске и састојао се у томе да се за ову сврху формирају посебне јединице резервне војске попуњене старијим годиштима из непосредне околине места употребе. Оружје и опрема за ове јединице чували су се код самих обвезника и у мобилизациским местима у непосредној близини границе. Овај је начин био уведен у бившој Српској војсци ради тога да би се све оперативне јединице могле употребити за операције.

Међутим, овај начин је у бившој Југославији још од самог почетка наишао на велике тешкоће у организациском, па и у политичком погледу. Тешкоће су постојале прво, зато што се попуна ових јединица није могла свуда извршити са поузданим људством из непосредне околине границе, те су у тим случајевима у ове јединице били уписани и резервисти из удаљенијих крајева, а то је успоравало њихову мобилизацију, друго, што се оружје и муниција нису могли издати на чување резервистима још за време мира, јер се није имало свуда потпуно поверење у погранично становништво, тако да су се због тога изнајмљивали, односно подизали магацини, што је стајало много новца, који би се могао и те како корисније употребити и, треће, што је увођењем механизованих јединица код суседних војска овакав начин постао сасвим илузоран. Због тога су се, али тек пред сам почетак рата, ове јединице почеле замењивати посадним јединицама, првенствено тамо где је граница била фортификациски организована.

Међутим, њихова попуна и опрема ишла је на уштрб оперативних јединица.

4) Начин попуне људством и стоком, као и начин вођења војне евиденције, био је слаб, застарео и неприменљив у једној великој, а притом још и сложеној држави.

Евиденција је базичала на систему спискова, али су због нестручности малобројног особља по војним окрузима, књиге евиденције и спискови вођени веома неуредно и неједнообразно. Тако је на веома важним пословима ратног распоређивања радило много нестручних, а мало писмених људи, због чега се често дешавало да резервни официри и резервисти нису били постављани на она места која би одговарала њиховој стручности. Ово је, природно, утицало негативно на борбену готовост оперативних јединица, а осим тога убијало и углед војске у народу. Поред тога, овај, из основа погрешан начин евиденције и попуне, још више је замрсило до крајности компликовано „Правило о превођењу“, чије су извесне одредбе претстављале праве загонетке.

Тако је делимична мобилизација у јесен 1939 године очигледно показала потпуну неправилност овог система. Истина, чињени су покушаји да се ово стање поправи, али за то није било више времена.

За слабу војну евиденцију и попуњу нису били криви само војни окрузи, већ је за то крива и слаба организација одозго. У бившој Аустроугарској војсци постојао је матични (картотечни) систем, код кога је сваки војни обвезник имао свој матични (картотечни) лист, на коме су се евидентирале све промене у току његове војне обавезе. Пошто се овај систем показао као бољи, то га је требало прихватити, тим пре што се још у почетку располагало довољним особљем, које је било добро упознато са њиме.

5) Несавремени начин попуне стоком, преносним и превозним средствима.

Несразмера између државне и пописне стоке била је огромна. Тако је из непојмљивих разлога постојао увек толико велики недостатак у активној стоци у артиљерији, коњици и возарским јединицама, да се услед тога ни обука није могла успешно изводити и са целим јединицама. Природно је да је и ово веома негативно утицало на извежбаност и борбену вредност артиљерије и коњице. На оглас мобилизације требало је попунити ратне јединице пописном стоком, преносним и превозним средствима, тј. узети од становништва врло велики број кола и коња, што је вршено само уз потврду, а без новчане накнаде. Ова је стока долазила у ратне јединице у веома слабом стању, тако да су многе ратне јединице, нарочито артиљериске, биле доста непокретне и неспособне за борбу. Пошто у бившој Југославији коњогојство није било усклађено са војним потребама, то се, на оглас мобилизације, у већем обиму морало вршити транспортовање пописаних коња из крајева где их је било у крајеве где се осећала оскудица у одговарајућој категорији коња.

Ни код кола није било ништа боље стање. Све мере да се кола типизирају биле су касно предузете, тако, да се до почетка рата у

томе погледу нису могли постићи већи резултати. Ово је веома отежавало правилно паковање, товариње и транспортовање ратних потреба.

Пошто је и начин евиденције стоке био заснован на систему спискова, то је имао и све поменуте недостатке овог система, с тим што је то стање било погоршано још и услед нерешених социјалних, политичких и националних проблема.

Као крајњи резултат свега овога био је осетан недостатак у стоци и превозним средствима код многобројних ратних јединица, што се осетило још за време делимичних активирања 1939 и 1940 године, а нарочито у почетку рата.

6) Несавременост оперативних јединица.

Језгро мобилисане Југословенске војске у почетку рата претстављало је 28 пешадиских и 3 коњичке дивизије, 2 планинска одреда и неколико самосталних одреда бригадног састава и јачине. Пешадиске дивизије су имале по 12 батаљона, 48 топова и гломазну комору са сточном вучом. У саставу ових дивизија није било скоро ниједног моторног возила, због чега су биле слабо покретљиве и са ограниченом маневарском способношћу. Једном речју, дивизија бивше Југословенске војске је, углавном, одговарала дивизијама из времена при свршетку Првог светског рата.

Планинске трупе биле су у мирно доба организоване у два пука, из којих је на оглас мобилизације требало развити два планинска одреда (сваки од по неколико самосталних батаљона). Међутим, потпуно се изгубило из вида да организација и формација планинских трупа у мирно доба мора што више да одговара ратној и да је још тада требало од самосталних батаљона формирати планинске бригаде.

Што се тиче коњичких дивизија, оне су у почетку рата биле делимично моторизоване, али само на папиру, јер наручена моторна возила у Италији, из познатих разлога, нису никада пристигла. Како је и оно мало моторних возила којима се у почетку рата располагало било скоро неупотребљиво, то је и гро коњице био састављен само од коњаника, што је, углавном, одговарало формацији коњичких дивизија из Првог светског рата.

Од савремених механизованих јединица постојао је само један батаљон борних кола (добијен из Француске 1940 године) и један ескадрон лаких коњичких борних кола. Други батаљон, састављен од сасвим застарелих борних кола типа „Рено“ (Renault) 1917, уопште није могао доћи у обзир за савремени рат. Према томе, бивша Југословенска војска, осим нешто моторних возила у саставу 3 коњичке дивизије и наведених борних кола, уопште није имала мотомеханизованих јединица.

7) Организациска несавременост службе веза.

Пошто није био правилно схваћен огроман значај службе веза у савременом рату, то није могао бити ни правилно решен у организациском погледу. У мирно доба је постојао један пук за везу у саставу инжињерије, а код пешадиских, артиљериских и коњичких пукова водови за везу, док су се све остале јединице за везу, и то

најважније (дивизиске и армиске чете и батаљон за везу Врховне команде), имале формирати тек на оглас мобилизације. Кадровско људство и старешине за све те ратне јединице за везу требало је да да пук за везу, а како је оно било минимално, то је овде постојала велика несразмера између старешина и људства из сталног састава и резерве, а због тога и врло мала вредност у стручном погледу. Исто тако су и материјална средства везе била веома оскудна, нарочито у погледу радио-опreme. Што је било најгоре, средства су чувана у складиштима, па због тога старешине и људи тих ратних јединица за везу, нарочито они из резерве, нису никада имали прилике да се упознају и раде са тим материјалом.

Све је ово, природно, имало за последицу да су у току рата везе веома слабо функционисале, а многе се ратне јединице за везу нису уопште могле оспособити за рад ни до краја рата. Такав је, на пример, био случај и са батаљоном за везу Врховне команде, који ни до краја рата није примио своју опрему, те је због тога највиши штаб био упућен искључиво на постојећу телефонску мрежу и на једну далекометну радиостаницу Команде морнарице.

Како служба везе, ради своје техничке специјалности, не трпи никакву импровизацију, то би било најбоље да су све јединице за везу постојале још у мирно доба и да су образовале посебан род војске.

8) Недостатак ратног материјала.

Услед слабе организације, а донекле и корупције, материјално стање ни издалека није задовољавало потребе. Нарочито се осећао недостатак авиона, тенкова, моторних возила, противтенковских и противавионских топова. Стање овог материјала било је пред рат углавном следеће:

Од савремених авиона који су били способни да се одупру модерном и моћном немачком и италијанском ваздухопловству било је највише 300 апарата, а сви други су били само застарео материјал, који се могао употребити једино за школске сврхе, и у крајњој нужди за извиђање. Стање тенкова и моторних возила је већ изнето. Противтенковских топова било је тако мало да их ни сви пешадиски пукови нису имали ни у најнужнијем броју. А баш се због јако моторизованих војсака Сила осовине осећала велика потреба за овим оруђима. Противавионских топова и митраљеза није било довољно да би се заштитили сви важни објекти од напада надмоћне непријатељске авијације. Пушака и аутоматског оружја било је довољно за оперативну војску за почетак рата. Артиљерија је била само делимично наоружана савременим материјалом. Пешадиски пукови нису располагали у свом органском саставу ни са једним пратећим топом калибра већег од 37 мм, док је сваки немачки пешадиски пук располагао пратећим батеријама, у којима је било и неколико хаубица 105 и 150 мм. Муниције је недостајало, нарочито за противтенковске и противавионске топове и бацаче, а недостајала је и артиљериска муниција.

Исто је стање било и код одећне, логорске, санитетске, инжињерске и интендантске опреме. Свуда је по нешто недостајало. Иако се располагало релативно доста великим стоковима сваковрсног ма-

теријала, то ипак ни издалека није било довољно за многобројне ратне јединице.

Главни разлог за овакво стање треба тражити на првом месту у томе што није било сопствене војне индустрије, чак ни у неким најосновнијим врстама опреме и наоружања, те је постојала сувише велика зависност од иностранства. Требало је у почетку приступити изградњи снажне сопствене војне индустрије, не презајући притом од финансијских жртава. Ту не би било непремостивих препрека, јер су у земљи постојали сви услови потребни за развој те индустрије (сировине, неисцрпно богатство водене снаге, итд.). Али је, нажалост, код највиших државних и војних руководилаца, недостајало потребног разумевања, а, разуме се, на то су се неповољно одражавали и нерешени социјални и политички проблеми.

Тако је бивша Југословенска војска била довољно наоружана и опремљена само за рат против својих балканских суседа, али она ни издалека није била оспособљена у материјалном погледу за рат против Сила осовине.

9) Упућивање регрута у стални кадар у пролеће такође је претстављало крупан организациски недостатак, који је неповољно утицао на извежбаност и борбену готовост војске. Тако је у пролеће и лето било само по једно извежбано годиште под оружјем. Међутим, било би много боље да је позивање регрута вршено у јесен зато што би се у том случају, код двогодишњег рока службе, у пролеће и лето располагало са по два извежбана годишта под оружјем и што би била омогућена регионална организација наставе. С друге стране, зимски месеци могли су се сасвим добро искористити за извођење јединачне обуке и привикавање регрута на војнички живот и дисциплину, а цело пролеће и лето остајали би за борбену обуку и здружена вежбања. Осим тога, јесен је за упућивање регрута повољнија од пролећа и у привредном и здравственом погледу. А, колико нам је познато, скоро је у свим европским војскама био усвојен систем јесењег позивања регрута, само га из непојмљивих разлога није усвојила бивша Југословенска војска.

10) Недовољна извежбаност трупе.

Због ступања регрута у стални кадар у пролеће, цело време до краја октобра морало се употребљавати за њихову ужурбану обуку. За ово се морао ангажовати цео малобројан старешински кадар у трупи, који је радио са великим залагањем и пожртвовањем. Мали број старих војника у овоме периоду био је једва довољан за подмирење стражарске службе и многобројних расхода, тако да се настава изводила искључиво са регрутима. Међутим, она се ни са њима није могла уредно изводити цело предвиђено време, јер су стари војници, ради штедње, пуштани пре времена на одсуство, па су се и регрути морали одређивати у расходе и пре завршене шестомесечне регрутске обуке.

У зимском наставном периоду са регрутима се уопште није могла изводити настава, пошто је према наставним програмима у трупи то време било предвиђено за наставу у официрским и подофицирским школама, школи за усавршавање подофицира, као и школи за каплар-

ске приправнике. Поред тога, већ у месецу децембру, односно јануару (према томе, да ли су регрути ступили у априлу или мају) отпуштани су војници који су имали скраћен рок службе, а остали регрути су ишли у расходе. На тај начин вежбање регрута трајало је највише 6 месеци; што је, нарочито у артиљерији и техничким трупама, било апсолутно недовољно. Притом треба узети у обзир да је огромна већина регрута била са села, а међу њима и велики број неписмених, па је све то императивно захтевало дужу обуку. Овај је недостатак отклоњен тек 1940 године увођењем двогодишњег рока за целу војску и повећањем скраћеног рока од 9 на 18 месеци, али је тада већ било доцкан.

Пошто људство из резерве није плански позивано на вежбу, то су многи кадровски ислуженици били заборавили и оно мало што су научили у сталном кадру. Ова неизвежбаност резервиста први пут је примећена у пуном свом обиму при масовном позивању на вежбу у јесен 1939 године.

Поред тога, на правилно извођење наставе у трупи много је утицао и недостатак борбених средстава и материјала, а код коњице и артиљерије и недовољан број коња. Тако је, на пример, мирнодопско бројно стање стоке било тако мало, да се у неким артиљериским пуковима није могла запрегнути ни цела ратна батерија. Јасно је, да се под оваквим околностима није могла изводити савремена настава.

Па ни са обуком и стручном извежбанашћу старешинског кадра није стајало много боље. Заједничко школовање само у једној Војној академији за све официре копнене војске могло је дати само опште војно образовање, док је стручно образовање за поједине родове војске било недовољно. Нажалост, ни у трупи није обраћена довољна пажња на даље усавршавање младих официра, јер су ниже трупне старешине биле заузете вежбањем регрута, а команданти пукова преоптерећени гломазном администарцијом. Мада су стручни курсеви дали добре резултате, они нису могли потпуно поправити стање, пошто је кроз њих пролазио мали број официра, а поред тога били су исувише краткотрајни и малобројни. На вежбање команданата батаљона (дивизиона) и пукова са њиховим трупним саставима исто тако није се обраћала довољна пажња. Претпостављало се да ће они знати да воде своје јединице, а није се узело у обзир да они немају прилике да се практично вежбају у томе. Оно краткотрајно вежбање регрута у саставу батаљона (за вежбање у саставу пука обично није више било времена), које се вршило сваке године, ни издалека није било довољно да се постигне потребна тактичка извежбаност команданата батаљона и пукова. Иако су се у јесен на крају регрутске обуке, одржавале здружене вежбе код сваке дивизиске области, ипак оне, због слабих ефектива, кратког трајања и обично рђавог времена, нису могле пружити оне поуке и користи које су се од њих очекивале. Било је чак и случајева да су поједине вежбе биле више штетне него корисне, јер се и при најбољој вољи нису могле створити природне тактичке ситуације, и то највише због слабог бројног стања јединица у артиљерији и због недостатка коња.

Први већи маневар одржан је тек 1935 године, а затим 1937 године (Купски маневар), али ни они нису били прави маневри за вежбање вишег командног елемента, јер су маневарске тактичке радње претходно до детаља пређене на терену са старешинама које ће на маневру учествовати. Но, они су показали тактичку неизвежбаност трупа и слабо функционисање службе снабдевања.

Године 1939 биле су спроведене извесне реформе у циљу подизања тактичке спреме старешина и људства, као што је, на пример, излазак трупа на полигоне, где су концентрисане дивизије у циљу што интензивнијег тактичког вежбања, али је већ било касно, јер се нису могле спроводити због спољнополитичке ситуације.

Са спремом резервних официра било је још горе. Пре свега, рок службе од 9 месеци је био прекрatak, а на једногодишњи рок се прешло сувише касно, тек 1940 године.

*

Према свему изнетом могла би се дати следећа оцена о борбеној вредности главних родова бивше Југословенске војске:

Пешадија је у огромној већини била састављена од резервиста, који уопште нису били довољно извежбани, а нарочито за рат против моторизованог непријатеља. Пошто у своме саставу није имала довољно противтенковских оруђа, а ни пратеће артиљерије, то није била способна да се успешно бори против борних кола.

Артиљерија је, такође, била сувише слабо попуњена кадровским људством, а поред тога је, у односу на пешадију, бројно била недовољна. Само делимично је била наоружана савременим оруђима, док су највећи део сачињавали разноврсни застарели модели, због чега је била јако отежана обука људства и попуна муницијом. Услед недостатка стокe многе артиљериске јединице у почетку рата нису биле оспособљене за покрет.

Коњица је, такође, осећала недостатке у обученом људству, а није имала ни довољан број коња. Нарочито је била слаба вредност оних коњичких јединица које су биле састављене искључиво од резервног људства и стокe (армиски коњички пукови и дивизиски извиђачки одреди). Али је највећа слабост била у томе, што њене дивизије нису биле бар делимично моторизоване.

Инжињерија је била организована на савременој бази, али се осећао велики недостатак у материјалним средствима. Како се највећи део тако оскудних средстава за време мира чувао у магацинима, то ни кадровско људство није било довољно обучено да њима рукује, а још мање људство из резерве. Најзад, многе инжињериске јединице формиране су тек на оглас мобилизације, иако се знало да код овога рода војске не може бити импровизације. Осим тога, уместо обуке у то време све пионирске јединице биле су ангажоване на утврђивању граница.